

Биљана Милошевић Шошо¹
Дејана Радовановић-Шаренац²
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
УДК: 659.3/.4:316.77(497.11:57)
ДОИ: 10.7251/SOCSR2019005S
Прихваћено: 04.05.2020.

Босна и Херцеговина и Русија: Приказ односа кроз медијски дискурс штампаних и електронских медија за 2008. и 2015. годину

Апстракт

Медији су најважнија карика у ланцу медијске културе и имају огроман значај у савременом свијету због директне улоге у процесу стварања скала вриједности или критерија према којима се вреднују догађаји или процеси у свакодневном животу. Аутори овог рада представиће начин извјештавања и стил новинарског изражавања штампаних и електронских медија у БиХ, као облике утицаја на перцепцију геополитичких односа између БиХ и Русије. У раду ће бити представљени резултати компаративне анализе садржаја текстова о Русији објављених у два најчитанија дневна листа у БиХ, из различитих ентитета, Гласу Српске и Дневном авазу, вриједносне скале и интересе формирање код читалачке публике. Анализирани су и програмски садржаји, емитовани у централним информативним емисијама два јавна медијска сервиса, Радио-телевизије РС /РТРС/ и Федералне радио-телевизије /РТВ ФБиХ/ о британској Резолуцији о Сребреници, која на сједници Савјета безбједности УН-а, одржаној 8. јула 2015. године, није добила подршку сталних чланица. Медији утичу на дневни ред, односно одређују шта ће бити објављено из обиља свакодневних дешавања, али и „уоквирују“ одређене теме, користећи посебан угао гледања на догађаје.

Кључне ријечи: медији; анализа садржаја; БиХ; Русија; јавни сервис; објективност; манипулација; Резолуција о Сребреници

¹ проф. др Биљана Милошевић Шошо, ванредни професор; Кореспонденција: milosevic_biljana@yahoo.com;

² др Дејана Радовановић Шаренац, доктор новинарства, виши асистент; Кореспонденција: dejanaradovanovic@yahoo.com

Увод

У модерном добу, у ери електронских медија, за изучавање и тумачење прилика у неком друштву, као референтни извор, већина друштвених наука узима новинарство, односно, начин креирања и представљања свакодневице у медијима. С порастом моћи медија, расле су и могућности утицаја на формирање јавног мњења, али и политичка одговорност новинара испољена кроз ставове и интересе власника медија, економских и политичких субјекта, а који нису и не морају увијек бити подударни с вољом народа. Медији функционишу унутар посебних правно политичких кругова и због тога су незаобилазни учесници у политичкој, економској, социјалној и културној динамици друштвене моћи. С аспекта политике, медији имају различите улоге и сврсисходност попут: могућности да измијене и обликују мњење, да наметну вољу одређеној групи људи, да дјелују убјеђивачки, утичу на развој свијести о националној, вјерској или некој другој припадности кроз учешће у васпитно-образовном процесу.

У том смислу, неопходно је уочити и критички сагледати повезаност медијских и политичких фактора који директно утичу на формирање јавног мњења и јавни/медијски дискурс. Политичка манипулација, обмана и различити облици утицаја пресудни су за стварање и обликовање јавног мњења. С тим у вези, сматра Јевтовић, погрешно је узимати само лаж или манипулацију као основ психолошког убјеђивања јавности.

„Унутар политичке заједнице крије се тек настали систем функционалне рационалности који је у потпуној служби политичког система. Физичке и психичке особине, стечене или наслеђене, наклоности и способности, навике, емоције, страсти, вештине – све то утиче на формирање перцептивног механизма личности, постајући мета пропагандне индустрије“³.

Односи између медијских и политичких елита, сматра овај аутор, одвијају се на институционалном и интерперсоналном нивоу и међусобно су испреплетени и уско везани заједничким интересом.

„То је савремени инквизиторски поход на масе које не треба да робују квалитету, критичком духу и аналитичности, већ наметнутом мишљењу да медији увек говоре само истину. Разуђена, емотивна, психички концентрисана на само једну

³ Зоран Јевтовић, *Јавно мњење и политика* (Београд: Академија лепих уметности, Центар за савремену журналистику, 2003), 87.

карику у ланцу информација, порука има за циљ да човекову свест преломи у одређени интерес који је спретно усмерен из удаљених центара моћи⁴.

У вишенационалним државним заједницама са комплексним политичким системом, каква је БиХ, међудејство политичких и медијских елита додатно је предидејено и подидејено према етничкој припадности, ентитетској граници, а комуникација се одвија унутар дискурса *наши* и *њихови*. Анализа медијских садржаја, штампаних и електронских медија у БиХ, која је урађена за потребе овог рада, показује да из хетерогених, етнички различитих група, од којих свака има чврсто политичко и национално вођство и организацију, медији с екрана или штампе, производе страх промовишући нетрпељивост према другим и другачијим националним заједницама.

Из тог разлога, за потребе овог рада, урађен је приказ резултата компаративне анализе садржаја текстова о Русији у дневним листовима *Глас Српске* и *Дневни аваз*, као два водећа дневна листа у БиХ, из различитих ентитета, за период од новембра 2007. године до фебруара 2008. године. С аспекта дјеловања електронских медија, анализирани су садржаји објављени у централним информативним емисијама ентитетских јавних сервиса, Радио-телевизије Републике Српске /РТРС/ и Радио-телевизије Федерације БиХ /ФТВ/, поводом неусвајања Резолуције о Сребреници у Савјету безбједности Уједињених нација /СБ УН/, 8. јула 2015. године.

Демократија и медији, као њен четврти стуб, обиљежили су само почетак и крај 20. вијека, а у дугом међувремену то је био вијек два велика рата, вијек фашизма и стаљинизма, вијек Хладног рата и, по мишљењу многих аутора, најкрвавији вијек у људској историји. Са становишта комуникационих потенцијала, био је то вијек фантастичног развоја медија у којем је дневна штампа доживјела свој зенит, радио као први електронски медиј наговјестио планету Земљу као Меклуаново „свјетско село“, а затим донио и телевизију као право чудо науке и технике, које је свакоме омогућавало да из кућне атмосфере, уживо и изблиза, пасивно „учествује“ у важним догађајима у сваком дијелу земаљске кугле. И док је штампа мобилисала око, а радио – ухо, телевизија је нудила и једно и друго, одједном, и представљала фасцинантну симулацију живота. Развој електронских медија у почетку је улијевао наду да ће се остварити идеја да се јавност и јавно мњење кристализују кроз медије или проговоре кроз њих. Ефекти које савремени медији продукују на друштвени живот, никада нису довели до реализације те идеје, штавише, све више

⁴ Нав. дјело, 88.

их удаљавају од остварења принципа „четвртог стуба демократије“. И не само то. Техничко-технолошки развој погодовао је развоју медија који су максимално користили нове технологије, непрекидно иновирајући своје форме и мијењајући улогу у друштву. Медији су тако, констатује Шуваковић, постали једна од димензија процеса глобализације, под чијим утицајем је промијењен „светоназор медија – више то није тачност, истинитост, независност информација, већ комерцијализација информација“⁵.

Теоријски оквир истраживања

Медији, као средства и извори информисања, фактор су социјализације и свједоци великих друштвених промјена. Имају улогу и у интензивирању сукоба интересних група и у продубљавању постојећих друштвених подјела, али и у превазилажењу свега наведеног. Медији су, у овим турбулентним временима, свједоци конфликтних ситуација на свим нивоима и често саучесници у таквим ситуацијама. Може се закључити да су овакви садржаји примамљиви медијима и да им, у основу, то представља фокус дјеловања. Медији су тако одбацили концепт промотора општег добра и заштитника интереса јавности и постали чувари транснационалног капитала и неолибералне идеологије. У таквој констелацији односа, телевизија се издвојила као медиј с највишим степеном зависности од носилаца моћи, који друштвену парадигму обликује служећи интересима корпоративне идеологије, с циљем одржања *status quo*. Све то телевизију чини „изванредним инструментом симболичког поретка“⁶.

Но, у таквим намјерама се увијек намеће питање етичности у извјештавању и информисању и заступљености категорије истине. Босна и Херцеговина, као пост-конфликтно друштво, носи се са бројним изазовима и препрекама у развоју, а медији би у том процесу требало да оснаже дијалог између различитих друштвених група, посебно у сфери јачања међурелигијског разумијевања и повјерења. Неетично извјештавање и расприривање етничке нетрпељивости утичу на лошу перспективу БиХ у будућности.

Од распада Југославије, с почетка 90-их година прошлог вијека, нестанка некадашње централне југословенске републике у грађанском

⁵ Урош Шуваковић, *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена* (Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2015), 249.

⁶ Пјер Бурдије, *Нарцисово огледало – Расправа о телевизијском новинарству* (Београд: Клио, 2000), 31.

рату, њеног дејтонског конституисања и различитих фаза стабилизације, БиХ је у потрази за моделом политичког организовања и међунационалног консензуса. Медији су током протекле двије деценије све промјене пратили и сами дубоко етнички подијељени, конституисани као један од елемената или фактора фрагментације босанскохерцеговачког друштва. У дјелима неких водећих теоретичара консociјације,⁷ као што су Лајпхарт (Lijphart) и Лембрух (Lembruch), медији су сврстани у један од елемената фрагментације. Аутори истичу да припадници сваког од фрагмената читају „своје“ новине, слушају „своје“ радио-станице, гледају програме „својих“ ТВ канала, истовјетно као што иду у своју цркву, обиљежавају и славе своје празнике, похађају своје школе. Поменути аутори сматрају да медијски систем и пракса вјерно осликавају и одржавају расколе који постоје на ширем друштвеном, социјалном, културном, политичком и уставном нивоу. Теоријска уопштавања Лајпхарта и Лембруха осликавају контуре стања и прилика у БиХ и медијских подсистема у њој.⁸

Извјештавање штампаних и електронских медија за 2008. и 2015. годину: Анализа и интерпретација резултата истраживања

За анализу медијског извјештавања штампаних и електронских медија кориштен је метод квалитативне анализе садржаја, јер се њеном примјеном дјелује холистички у истраживању друштвених појава, односно, „разумијевању значења појединих појава у контексту“⁹. Компаративном анализом садржаја обухваћена су 34 примјерка листа *Глас Српске* и 39 примјерака *Дневног аваз*, односно, 106 текстова о Русији из следећих области: наслови и садржаји посвећени ставу који званична Москва заузима према тадашњој ситуацији на Космету, наслови и са-

⁷ Консоцијација је изведена из латинске ријечи консенс, у значењу пристанак или сагласност па би, консеквентно томе, консоцијација била поредак заснован на консензусу или пристанку свих учесника. Према А. Лајпхарту и Г. Лембруху, водећим теоретичарима консоцијације, исход сусрета између демократије и дубоко подијељених друштава не мора да буде ни асимилација ни разлаз већ оно што Лембрух назива конкордатска демократија, а Лајпхарт консоцијацијска демократија. Консоцијације карактерише висок степен децентрализације, велика аутономија дијелова и ограничен број надлежности у заједничким органима у којима се усклађују интереси. Ненад Кецмановић, *Елементи владавине* (Београд: Чигоја штампа, 2011), 55 – 57.

⁸ Нав. дјело, 56-57.

⁹ Vladimir Ilić, Drugi aleksandrinski tekst o analizi sadržaja, *Sociologija* Vol. LIV, No. 3, (2012): 485.

држаји који се односе на представљање личности руског председника Владимира Путина, те наслови и садржаји који се односе на енергетско освајање југоисточне Европе од стране Русије.¹⁰ У оквиру поменуте анализе, оцјењивани су ставови¹¹ аутора текстова о наведеним тематским областима, и то као позитиван, негативан и неутралан став. Омјер ставова аутора у два ентитетска дневна листа за поменуте садржаје у узорку је приказан у табели бр. 1.

Табела бр. 1. Приказ ставова аутора који су заступљени у наведеним текстовима из узорка истраживања

Назив листа	Ставови аутора						Укупно	
	Позитиван		Негативан		Неутралан			
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Глас Српске	14	13,21%	4	3,77%	28	26,32%	46	43,3%
Дневни аваз	4	3,77%	17	15,98%	39	36,66%	60	56,41
Укупно	18	16,98%	21	19,75%	67	62,98%	106	100%

Извор: Биљана Милошевић, Савремени штампани БиХ медији о Русији, *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 149.

Већ при сагледавању самог узорка, кроз изражавање ставова аутора на било какву тему о Русији за поменути период, видљиво је да лист *Дневни аваз* (Федерација БиХ), предњачи у изражавању негативних и неутралних ставова аутора, што не важи за лист *Глас Српске* (Република Српска), који за исте теме више изражавају позитивне и дијелом неутралне ставове аутора.

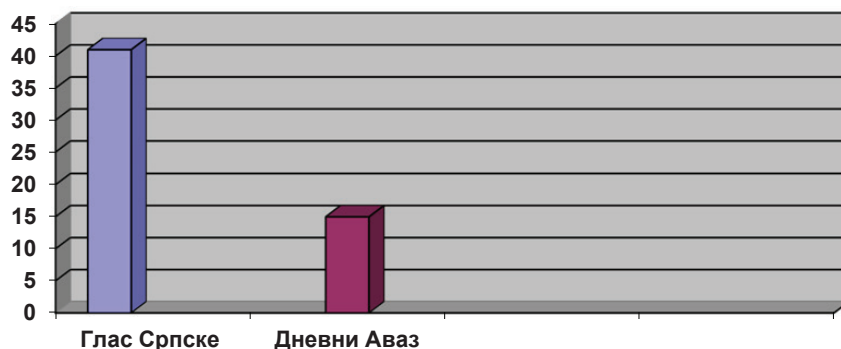
У *Гласу Српске* текстови који говоре о заузимању става Русије према рјешавању статуса Косова и Метохије, у тада праћеном периоду, има 39 или 41% од укупног броја обрађених текстова, а у *Дневном авазу* 14 текста или 14,84% (графикон бр. 1). На дату тему у *Гласу Српске* аутори

¹⁰ Биљана Милошевић, Савремени штампани БиХ медији о Русији, *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 149.

¹¹ Став се може одредити као „стечена тенденција да се реагује позитивно или негативно према особама, објектима или ситуацијама изван нас или према властитим особинама, идејама или поступцима. Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija* (Zagreb: Školska knjiga, 1985), 124.

су изразили позитиван став у 2 текста, негативан став у 1 тексту, док неутралан став садржи 16 текстова (графикон бр. 2).

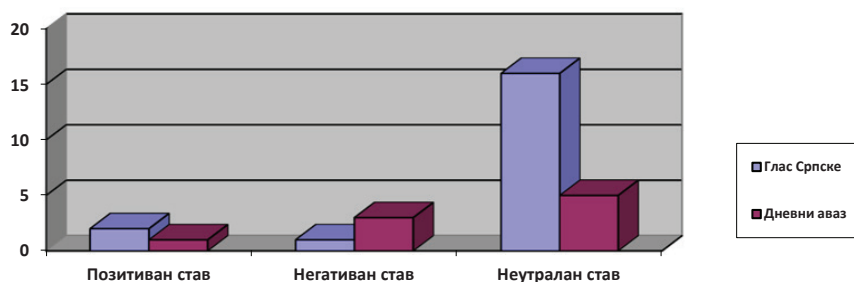
Графикон бр. 1. Процентуални приказ текстова који говоре о односу Русије према ситуацији на Косову и Метохији у дневним листовима Глас Српске и Дневни аваз

Извор: Нав. дјело, 150.

Приказ ставова аутора у садржају текстова који говоре о односу Русије према ситуацији на Косову и Метохији у дневним листовима Глас Српске и Дневни аваз представљен је у графикону бр. 2.

Графикон бр. 2. Приказ ставова аутора у садржају текстова који говоре о односу Русије према ситуацији на Косову и Метохији у дневним листовима Глас Српске и Дневни аваз

Извор: Нав. дјело, 151.

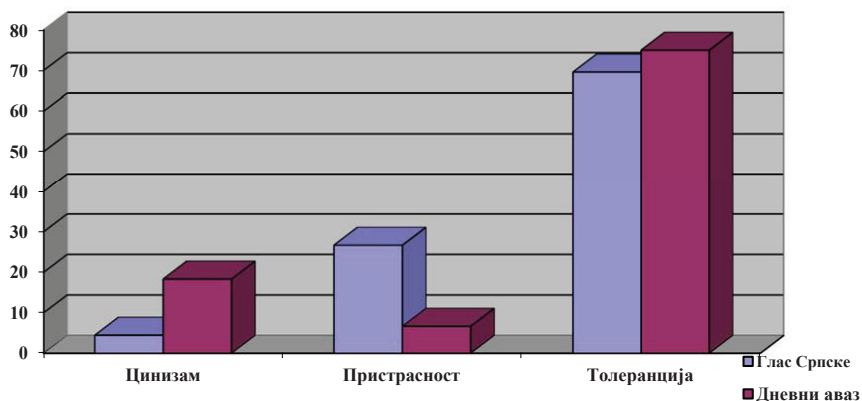
Предмет анализе био је и језик, односно, начин писања којим су се користили аутори текстова, а категоризован је као језик мржње, језик толеранције и језик пристрасности (графикон бр. 3). У *Гласу Српске*, од 19 обрађених текстова на дату тему, у 2 текста је уочен позитиван став аутора, у једном тексту је изражен негативан став аутора, а у 16 текстова перципиран је неутралан став аутора.¹² Интересантно је да су код оба анализирана листа, по питању ставова аутора, највише заступљени неутрални ставови у информисању читалачке публике, што и не изазива толику забринутост ако се скрене пажња на укупан број текстова са негативним ставовима: *Дневни аваз* (3), што је и прави показатељ ситуације у Федерацији БиХ по питању отцјепљења Косова и Метохије од Србије. Примјетан је тенденциозан приступ у исказивању жеље да Србија и Срби изгубе још један дио своје територије. Оваквом закључку иду у прилог и резултати анализе језика писања (графикон бр. 3), гдје се запажа да су у листу *Дневни аваз* језиком мржње, више са дозом цинизма, писани текстови који говоре о потезима и ставовима председника Владимира Путина по питању независности Косова*. Уочени су текстови чија садржина упозорава Запад на евентуалне посљедице и реакцију Русије у повреди суверенитета Косова*.

Медиј из Федерације БиХ подржава сваки атак на православље и православне територије. Језиком толеранције писане су информације у форми кратких вијести када долази до реферисања о одређеним ситуацијама без претјераног излива емоција. Већина текстова са неутралним ставовима аутора писана је језиком толеранције. У *Гласу Српске* била су само два текста, у посматраном периоду, писана језиком цинизма и односе се на приказ личности лидера косовске* Демократске партије, Хашима Тачија, који је заслужан за спровођење албанске теорије у праксу, тј. за масовно уништење и прогон Срба са Косова и Метохије, те о потезима Запада по питању Косова*.¹³ Наглашена употреба језика мржње у оба наведена примјера упућује на селективан и пристрасан приступ у обради информација новинара *Дневног аваза*, јер се аргументовано, историјски утемељено и научно доказано може сагледати страдање Срба кроз вијекове на овом простору.

¹² Биљана Милошевић, *Савремени штампани БиХ медији о Русији, Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 151.

¹³ Нав. дјело, 153.

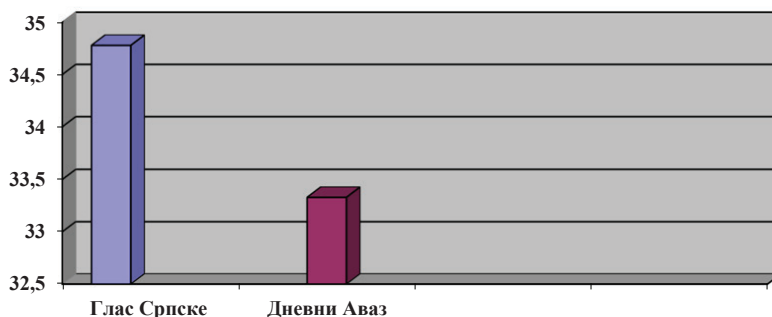
Графикон бр. 3. Приказ језика – начина писања којим су се користили аутори текстова у Гласу Српске и Дневном авазу

Извор: Нав. дјело, 151.

Новинарске текстове о личностима са територије Русије карактерише честа употреба имена руског председника Владимира Путина, који се у *Дневном авазу* помиње у трећини текстова (33,33%), а у *Гласу Српске* процентуално нешто мало мање (34,78%) (Графикон 4).

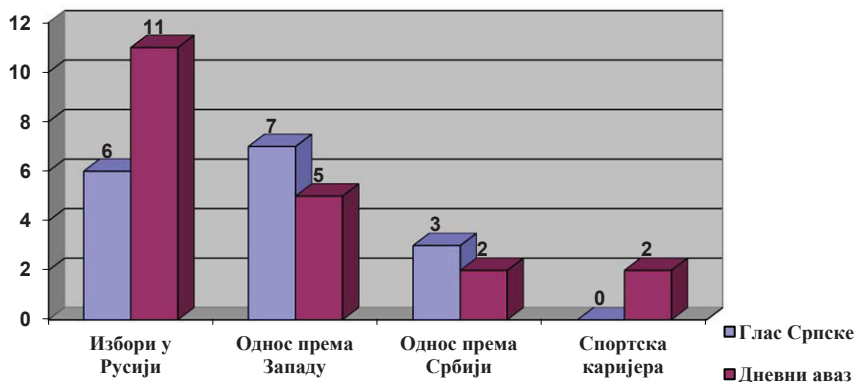
Графикон бр. 4. Процентуални приказ текстова који говоре о личности председника Владимира Путина у листовима Глас Српске и Дневни аваз, у праћеном периоду

Извор: Нав. дјело, 153.

Путиново име најчешће се појављује у контексту тадашњих избора, његовом ставу према Западу, Србији и спортској каријери (графикон бр. 5). У *Гласу Српске* објављено је 6 текстова који се баве проблематиком и прејудуцирањем исхода избора у Русији, док је у *Дневном авазу* с том тематиком било 11 написа. Мишљењу и схватању Запада, од стране председника Путина, у *Гласу Српске* је било посвећено 7, док је у *Дневном авазу* било 5 текстова. Однос према Србији, виђење и резонување тадашњих прилика од стране председника Путина, у *Гласу Српске* је било приказано кроз 3 текста, а у *Дневном авазу* кроз 2. Листу из Федерације БиХ, није промакла његова посвећеност спорту и његовање културе тијела, те је текстова такве садржине било 2.

Графикон бр. 5. Контекст у коме се појављује име В. Путина у листовима *Глас Српске* и *Дневни Аваз*

Извор: Нав. дјело, 154.

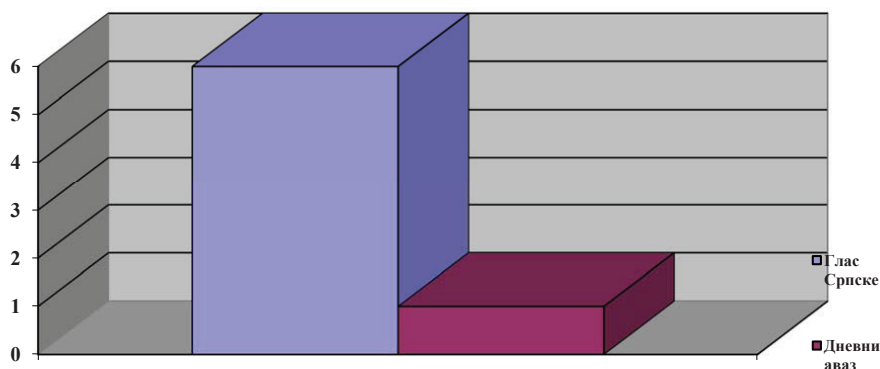
Резултати показују колико се прати сваки потез Русије, односно њеног председника у вези с питањима Балкана, али и свијета. Највише пажње у *Дневном авазу* поклонило се тадашњим, мартовским изборима у Русији и слутњама око потенцијално новог председника, тј. на неки начин би се могло говорити о „страховању“ да ли ће први човјек Русије опет бити неко ко штити интересе православља и ко је спреман заложити углед и моћ своје земље у одбрани истог. Из тог разлога се добро приступило посматрању Путина као личности, пратећи сваки његов наступ у јавности, али и приватно. Очигледно је да његово успјешно бављење спортом (*џудо*), друга страна види и пореди са „дисциплинованошћу и истрајношћу“ у политици коју води.¹⁴ *Глас Српске* посветио је пажњу и

¹⁴ Нав. дјело, 154.

другим друштвено-политичким темама које се не односе само на Путинovu спортску каријеру, што указује на растерећеност Срба, као етничке заједнице, уколико би на власт дошао неко сличан Путину или неко кога сам Путин фаворизује као потенцијалног предсједника.¹⁵

Текстови који се баве енергетским јачањем и доминацијом над југоисточном Европом од стране Русије, заступљени су у најмањој мјери, јер од 106 текстова колико је чинило узорак истраживања, само 6 их је испратило ову тему (5,66%). Од тога је 5 текстова у *Гласу Српске* (10,87%), а само један текст пронађен је у листу *Дневни аваз* (1,66%). (графикон бр. 6).

Графикон бр. 6. Број текстова о енергетском освајању југоисточне Европе од стране Русије у праћеним листовима

Извор: Нав. дјело, 155.

Садржаји са насловима „Јужни ток“, или „Плава жица из Сибира“ показују да партнерство Русије и земаља Балкана датира од давнина, те да је у 5 поменутих текстова у *Гласу Српске* Русија представљена као апсолутни лидер у свјетској енергетици, иако јој је производња гаса једнака америчкој.¹⁶ Пошто је Србија била планирана за главни енергетски чвор гасовода, не чуди што је само један текст у праћеном тромјесечју, на ову тему објављен у *Дневном авазу* и то у форми вијести.

¹⁵ Нав. дјело, 154.

¹⁶ Нав. дјело, 155.

Руско НЕ Резолицији о Сребреници

У приказу утицаја медијског извјештавања на перцепцију рецепијената и креирања става јавности, аутори су се определијели за догађај који је погоршао и онако крхке међуетничке односе у БиХ, те директно утицао на геополитичке процесе, с једне стране на релацији БиХ-Србија-Русија и, с друге, Русија-Запад. Анализирани су приступ, интерпретација, новинарски стил/језик и утицај на формирање става о значењу догађаја у централним дневницима Јавног сервиса¹⁷ РС и Јавног сервиса ФБиХ.

Резолуција о Сребреници, коју је креирала Велика Британија и упутила СБ УН на усвајање, између осталог, садржавала је најоштрију „осуду геноцида у Сребреници, онако како је утврђено пресудама Међународног кривичног суда за бившу Југославију и Међународног суда правде (...) осуђује порицање овог геноцида као ометање напора ка помирењу“¹⁸, и у њој се ријеч „геноцид“ спомиње 37 пута. Руска Федерација успротивила се усвајању Резолуције о Сребреници, истичући да је њен садржај „политички мотивисан и да се кривица за прошлост, у суштини, пребацује на један народ. Приступ према којем се издваја једна страна као одговорна за ратни злочин није легитиман и може довести до још веће подјеле у бх. друштву“¹⁹. Став Русије подржале су Србија и Република Српска, нескривено се залажући и тражећи од Русије да на британску Резолуцију уложи вето. Насупрот руског става, Америка, Велика Британија и Француска инсистирале су на најоштријој осуди „ужасних догађаја у Сребреници који су били геноцид“²⁰, док је стални представник САД у СБ УН нагласила да је „у Сребреници почињен геноцид у којем је убијено 8000 Бошњака, те да руски вето слама срца породицама жртава Сребренице. Негирање геноцида не вријеђа само

¹⁷ Јавни сервис је непрофитна, независна радио-телевизијска организација, основана у име опште јавности и финансирана из јавних прихода, која разноврсним, уравнотеженим, висококвалитетним програмима задовољава потребе највећег могућег броја грађана, односно најшире јавности, непристрасно и без дискриминације. Rade Veljanovski, *Javni RTV servis u službi građana* (Beograd: CLIO, 2005), 28.

¹⁸ Политика, насловна, 08. јула 2015. <http://www.politika.rs/scc/clanak/33>, [12.02.2018.]

¹⁹ Извод из говора амбасадора Руске Федерације, Виталиј Чуркина, на сједници СБ УН 8. јула 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=zZhnylprBfU>, Дневник 2 РТВФБиХ 08.07.2015., [12.02.2018.]

²⁰ Извод из говора амбасадора Велике Британије, Питер Вилсона на сједници СБ УН 8. јула 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=zZhnylprBfU>, Дневник 2, РТВ ФБиХ, 08.07.2015., [12.02.2018.]

жртве него представља препреку помирењу²¹. Запад је, користећи британску Резолуцију, посредно оптужио Русију за дестабилизацију прилика на Балкану и пријетњу међунационалном помирењу у БиХ. Упркос позиву амбасадора Русије у УН, Виталија Чуркина, да се на сједници не гласа о Резолуцији и, на тај начин, спријечи продубљивање политичких разлика, које ће појачати тензије у региону, сталне чланице СБ УН ипак су приступиле изјашњавању. Након гласања, десет гласова за није били довољно за усвајање Резолуције о Сребреници због једног, руског, *против*.

Вијест са *Ист Ривера (East River)* о неуспјеху иницијативе Запада, у БиХ изазвала је подијељене реакције и дијаметрална тумачења. Јавно исказана мишљења и судови о неусвајању Резолуције одражавали су дубоку етничку подјелу у БиХ и, суштински, пратили линију геополитичке различитости интереса и приступа Русије и Запада у односу на овај простор. О дешавањима са сједнице СБ УН овдашњи медији извјештавали су у зависности од етничке и ентитетске припадности. У ФБиХ, руско противљење представљено је у негативном контексту, изношењем информација на *емоционално запаљив начин*²², с наглашеном емпатијом према жртвама и претјераним уживљавањем комуникатора/новинара у осјећања и потребе публике, пројектујући истовремено и скуп информација, као фиктивну истину, да је Русија доказани непријатељ бошњачког народа.

У централној информативној емисији Јавног сервиса ФБиХ, Дневник 2, вијест да британска Резолуција о Сребреници није прошла у СБ УН, позиционирана је на прво мјесто, али умјесто опширнијег извјештаја о самом догађају, што је очекиван и професионално оправдан приступ, водитељ је најавио да ће тек у наставку емисије бити емитован прилог о томе. Иза водитеља, у том тренутку, појављује се кадар Спомен обиљежја у Поточарима, а водитељ најављује прилог о почетку службеног обиљежавања догађаја у Сребреници маршом мира под називом „Путем смрти до слободе“. „Полуга“, која по креатору модела за откривање манипулације у медијима, француском теоретичару Филипу Бретону, служи као инструмент *когнитивног амалгама*²³ да код публике створи одређене позитивне или негативне асоцијације, у федералном Дневнику јесте такозвани „преклопни спот“ у трајању од 35 секунди, у којем су монтирани архивски кадрови: крупни кадар жене која пла-

²¹ Саманта Пауер, стални представник САД у СБ УН, 8. јул 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=zZhnylprBfU>, Дневник 2 РТВ ФБиХ, 08.07.2015., [12.02.2018.]

²² Žaket Dejl, *Novinarska etika – moralna odgovornost u medijima* (Beograd: Službeni glasnik, 2007) према: Džeјms Poter, *Medijska pismenost* (Beograd: MULTIMEDIA CLIO, 2008), 29.

²³ Filip Breton, *Izmanipulisana reč* (Beograd: CLIO, 2000)

че, претапање са затамњењем, кадар с именима погинулих на гробљу у Поточарима, затамњење, кадар два мушкарца који носе врећу с посмртним остацима, понављање кадра с именима погинулих, крупни кадар мушкарац плаче, кадар очајног мушкарца који се држи за главу, кадар – тотал /широки/ прекривених ковчега, затамњење, кадар с именима погинулих са споменика у Поточарима преко којег се разлива крв и, на крају, тело на којем је исписано „Сребреница – 20 година“. Оваква „медијска истина“ у централној информативној емисији Јавног сервиса ФБиХ конструисана је коришћењем двије технике манипулације: кадрирање и амалгами, који указују на намјеру уредништва да одређену тему „уоквире“ кроз посебан угао гледања, успостављањем лажних логичких веза у ситуацији када двије ствари нису условљене једна другом, али су представљене као да јесу. Емисија се наставља најавом водитеља који понавља да Резолуција није усвојена у СБ УН и цитира став америчког представника да *руски вето слама срца породицама жртава*. Уз понављање, као једну од манипулативних техника, овдје се употребом когнитивног амалгама (позитивне или негативне асоцијације) кроз успостављену *полуку отрова*²⁴, у односу на контекст, повезују два појма/ процеса. Иако најављен прилог о дешавањима у Њујорку, слиједи укључење новинара, уживо, из мјеста Липље гдје је почео такозвани марш мира. Кометаришу се утисци и осјећања преживјелих и породица жртава. Новинар неодређеним термином „неки кажу“ интерпретира догађај, наводећи да је став Русије очекиван јер је позната њена политика у односу на Балкан и Србију. Овакав начин извјештавања представља демагошки облик говора, кога карактерише неодређеност и недостатак аргументације, чиме се замагљује смисао поруке, а изнесена тврдња (зна се политика Русије) остаје без аргумената. Најава водитеља Дневника опет почиње информацијом да Резолуција није усвојена због руског вета и слиједи прилог о току сједнице СБ УН у којем су заступљени сви актери догађаја. Слиједи укључење новинара ФТВ-а из Њујорка, који износи паушалне и неутемељене тврдње да „се свјетска дипломатија и сукоб Истока и Запада сломио преко леђа БиХ“, те да је руско инсистирање да се један народ не може оптужити за дешавања из прошлости, према мишљењу новинара, бешћутно. У контексту дешавања и интонираног става, овакво извјештавање новинара садржи говор мржње. Елементи говора мржње посебно су изражени у прилогу који је потом емитован у којем, како је наведено, говоре преживјели Сребреничани и чланови породица жртава. Издвојићемо само неке: *Знамо да је у заштићеној зони Сребреница било много Руса који су ратовали, који су убијали Бо-*

²⁴ Нав. дјело

ињаке, који су почини геноцид...позивам све Бошњаке у БиХ и шире да од данас бојкотујемо све што има везе са Русијом...итд.

У Дневнику 2 Федералне телевизије од 8. јула 2015. који смо анализирали, наглашена је намјера уредништва да конституише медијску истину, усклађујући сопствене представе, циљеве и хтијења са очекивањем примаоца. Франц Врег (*France Vreg*) то је назвао *функционалним комуницирањем*²⁵ када се, умјесто елемената одговорности, наглашеном емпатијом подилази осјећањима и потребама публике, када комуникатор конструише значај и смисао догађаја. У приступу изворима информација видљив је принцип индексирања²⁶, вијести се хомогенизују коришћењем изјава саговорника које се уклапају у установљене ставове и мишљења. Уредништво ФТВ уврстило је изјаве и саговорнике који су поменути догађај коментарисали идентично установљеним темељним вриједностима: да однос Русије према БиХ не доноси ништа добро, да суочавање с прошлошћу и прихватање „геноцида“ у Сребреници је-сте предуслов помирења, да је однос Русије према Бошњацима традиционално непријатељски и слично. Став и мишљење друге стране, што је један од темељних принципа етике новинарства, у Дневнику ФТВ-а приказано је тек у 20-ој минути. У укључењу из Бања Луке, новинар је таксативно побројао да је Влада РС одржала посебну сједницу на којој је одата почаст жртвама Сребренице и наглашено да је одбијањем Резолуције о Сребреници спријечена дестабилизација у БиХ и региону, наведено да је предсједник РС исказао захвалност Русији, Кини и Србији и споменуто да је тадашњи предсједник Србије, Томислав Николић, рекао да је Русија велики пријатељ Србије и да је у Сребреници био ужасан злочин. Директно укључење из Бања Луке у Дневник завршено је поновним емитовањем „преклопног спота“, с намјером да когнитивним амалгамом у свијести примаоца информације активирају *полуге отрова*, коришћењем термина *агресори*, *непријатељи*, *итд.*

У Дневнику ФТВ (8. јули 2015.) дешавањима везаним за одбијање Резолуције о Сребреници у СБ УН посвећене су 24 минуте током којих је ријеч „геноцид“ споменута 37 пута. Иако је службени назив, који је предложила Велика Британија, Резолуција о Сребреници, у федералном Дневнику континуирано је коришћена синтагма Резолуција о геноциду у Сребреници.

У централној информативној емисији Јавног сервиса ФБиХ, кроз искривљену слику створена је лажна условљеност између етничког поријекла (Руси су православци, традиционални савезници, сарадници и

²⁵ Franc Vreg, *Društveno komuniciranje* (Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1975)

²⁶ Džejms Potter, *Medijska pismenost* (Beograd: MULTIMEDIA CLIO, 2008), 273.

заштитници интереса Срба, Србије и РС) и почињеног дјела (Бошњаци су једине жртве, у Сребреници је почињен геноцид за који су одговорни Срби, а њих штите Руси), из чега се наводи на закључак да је и за дешавања у Сребреници одговорна Русија. Одговорно, непристрасно и објективно извјештавање, које треба да буде темељ јавног сервиса, захтијева одговорне медије, одговорне новинаре и одговорну публику, како би радили у интересу јавности. Анализа садржаја емитованих у Дневнику ФТВ-а 8. јула 2015. године показује да се одступило од темељних принципа објективног, непристрасног и етичког извјештавања те да је приступом у одређивању важности и значаја вијести, селекцијом садржаја, наглашеном емпатијом и оживљавањем догађаја од прије двије деценије, Федерална телевизија изазвала кризну ситуацију²⁷ и ставила се у позицију креатора реалности. Ситуација поводом неусвајања Резолуције о Сребреници злоупотребљена је за креирање федералне „медијске истине“ а латентни облици кризне ситуације у понашању медија из Федерације БиХ према Русији присутни су и данас.

У централној информативној емисији Јавног сервиса Републике Српске дешавањима поводом неусвајања Резолуције о Сребреници, посвећено је 16 минута програма. У форшпану (најава садржаја из емисије) издвојене су три вијести: *Русија ветом срушила британску Резолуцију*, која је илустрована кадром са засиједања у СБ УН, гдје је амбасадор Руске Федерације, Виталиј Чуркин, с високо подигнутом руком – глас НЕ и пратећим текстом „Успјех у Њујорку“, потом вијест да је предсједник РС Милорад Додик захвалио Русији и Кини на досљедности - *Спријечена дестабилизација региона*, и закључци Владе РС с посебне сједнице – *Поштовање жртвама; Захвалност Русији, Кини и Србији*. Већ из форшпана, видљиво је да је РТРС поменутом догађају пришао одговорно и без тријумфализма, с обзиром да је одбијање Резолуције о Сребреници најзначајнија и најважнија одлука за Републику Српску. Једино наслов „Успјех у Њујорку“ указује на пристрасан приступ уредништва које се реферисало само на општеприхваћен став у РС да је неусвајање Резолуције о Сребреници једина исправна одлука, изостављајући ставове у другом ентитету. Вриједност вијести у овом случају одређена је информативним приступом медија. Прилог са сједнице СБ УН-а почиње набрајањем земаља које су подржале Резолуцију, њих 10 с Америком, Великом Британијом. Наглашава се да ни то није било довољно да *би се оствариле намјере дијела Међународне заједнице да српски народ прогласи геноцидним*. Узевши у обзир природу контекста, овај коментар

²⁷ Vladimir Barović, *Medijsko izvještavanje u kriznim situacijama* (Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012), 55.

новинара нарушава принцип равнотеже у информативном приступу и то упрошћеним утврђивањем и истицањем става само једне стране. Равнотежа је један од критеријума објективности.²⁸ Након прилога из Њујорка, у којем су заступљене све стране и актери догађаја, емитована је изјава председника РС Милорада Додика, у којој је истакнуто да не треба показивати никакав тријумфализам, да га он лично нема у себи и исказана захвалност Русији. Желећи нагласити штетност и политичку некоректност Резолуције о Сребреници, коју председник РС назива *циничном и понижавајућом за Србе*, подсјетио је на све ситуације из прошлости у којима је британска страна радила на штету српског народа. То је једини примјер, у посматраним медијским извјештајима, да се британска Резолуција о Сребреници освјетлила и из историјског угла. Председник РС те чињенице довео је у директну везу и Резолуцију представио као свјесну намјеру Велике Британије да нанесе штету српском народу, етикетирајући га „геноцидним“. У наставку емисије, емитована је изјава премијера РС, Жељке Цвијановић, у којој је наглашено поштовање према жртвама и њиховим породицама, захвалност онима који су упозоравали на штетност Резолуције, те опредјељење Владе да се побољшају услови живота становништва у Сребреници. У Дневнику РТРС-а 8. јула 2015. емитоване су и реакције званичника из Србије, и прилог снимљен у Сарајеву, у којем су изнесени ставови и мишљења грађана и политичких званичника Федерације БиХ.

Анализа садржаја емитованих у Дневнику РТРС-а, поводом неусвајања Резолуције о Сребреници у СБ УН-а, показује да је овај јавни сервис избалансираним приступом јавности представио цјелину поменутог догађаја. У вијестима су наглашени елементи који иду у прилог става РС, Србије и Русије, али нису занемарена гледишта, како предлагача Резолуције и оних који су је подржали, тако и представника Бошњака. У садржајима које је емитовао РТРС ријеч „геноцид“ ни једном није споменута, осим у изјавама грађана Сарајева који су коментарисали неусвајање Резолуције.

За разлику од федералног јавног сервиса, који је својим извјештавањем створио кризну ситуацију у том ентитету, у Републици Српској извјештавање РТРС-а није допринијело подизању тензија и креирању такве атмосфере.

Улога медија у креирању стварности и утицаја на јавност у избору стране је значајна, а анализом садржаја у овом раду аутори су то и доказали. Стање се није промијенило од периода 2008. и извјештавања штампаних медија о темама које се тичу улоге Руске Федерације у БиХ

²⁸ Džejms Poter, *Medijska pismenost* (Beograd: MULTIMEDIA CLIO, 2008), 289.

и извјештавања два ентитетска јавна сервиса у јулу 2015. Разлике у приступу и интерпретацији догађаја прате ентитетску подјелу у БиХ, али и геополитичка одређења и интересе. Ефекти различитих информативних приступа се протежу и континуирано појављују. Примјера је много, а за ову прилику издвојићемо два, чије су посљедице још присутне: напад на премијера Србије, Александра Вучића, на комеморацији у Поточарима (три дана након сједнице СБ УН о британској Резолуцији), који још није добио епилог и посјета председника РС, Милорада Додика, Источно Сарајево, гдје је подигнут споменик руском амбасадору у СБ УН, покојном Виталију Чуркину, у знак захвалности за *руско ЊЕТ*.

Закључно разматрање

Без обзира да ли се ради о критици, осуди или санкционисању говора мржње, или о промовисању различитости, увијек се истиче важност улоге медија. Због своје улоге у информисању јавности и креирању јавног мњења, медији су ти који имају једнаку моћ да саучествују у креирању или чак сами креирају атмосферу нетрпељивости или насиља између појединих група, али и да промовишу толеранцију као основ сваког уређеног друштва и неопходан су предуслов за развој личности појединца. Медији у БиХ рефлектују слику цјелокупног друштва, и подијељени су према ентитетском, етничком и политичком принципу. Као друштво, са дубоко израженим подјелама по основу етничитета, сучавамо се са пристрасним формама извјештавања у медијима, јер се најчешће политика медијских кућа своди на одбрану националних интереса. Уставно уређење према којем је БиХ састављена од два ентитета и три конститутивна народа на истим основама дијели и медије. Сви слиједе политику својих етничких и политичких елита које су међусобно супротстављене и без базичног консензуса о будућности земље. Начелно је општеприхваћена нормативна теза да би медији требало да буду независна критичка инстанца спрам политичких конфликта у савременом босанскохерцеговачком друштву и фактор формирања демократске јавности. У овом раду резултати истраживачког процеса и анализе, релативизују такав нормативни приступ. Ни у политичкој теорији ни у босанскохерцеговачкој политичкој пракси циљ консоцијације није да прерасте у нешто друго, него да одржи фрагментисано друштво у оквиру стабилне и функционалне цјелине. Улога медија, с тим у вези, требало би да одражава настојање да подржавају овај специфични еквилибријум, а не да га подривају. У Босни и Херцеговини дјеловање медија

одвија се у два правца, у зависности од територијално-ентитетске и етничке припадности: у правцу централизоване и унитарне државе, који заступају медији у Федерацији БиХ и, супротан смјер дејства медија из Републике Српске, ка сецесији и распаду државне заједнице. Анализа је показала да друштвено, политичко и институционално наслеђе одређује ток трансформације медија, њихову природу и карактер. Етнички принципи организовања свих инстанци власти у БиХ, произашли из њене уставне структуре утемељене на етнонационалним идентитетима, пренесени су на све сфере друштвеног живота, а национални кључ је опредјељујући фактор свих процеса. Јавност у БиХ подијељена је на три етничке комуникационе заједнице, што је процес започет током 90-их година прошлог вијека након првих вишестраначких избора у овој бившој југословенској републици, учвршћен током рата у периоду 1992-1995, и до данас суштински неизмијењен. Однос *ми* и *они*, односно *наши* и *њихови* представља доминантан политички дискурс у БиХ, који је медијским посредовањем, конструисан као доминантан јавни дискурс. Током грађанског и етничког сукоба на територији БиХ наглашена ратнохушкачка пропаганда замијењена је суптилнијим методама, са доминантним процесима наметања агенди којима се креира стварност по вољи политичких и интересних центара моћи.

Анализом и интерпретацијом резултата истраживања штампаних медија у БиХ, утврђено је да је Русија у федералном листу представљена као „агресор“ на Балкану, али и шире, док је ситуација у *Гласу Српске* другачија, јер се у *Авазу* увијек све што не припада православљу третира угроженом категоријом од истог.²⁹ Руски интереси на Балкану, у историјском контексту, углавном су се поклапали са српским националним интересима и, засигурно, увијек се очекивало да бивствовање и заштита српског живља на Балкану буде у руском интересу.³⁰ Та се идеја реализује доласком предсједника Путина на власт, који је у јуну 2001. године рекао да „се стратешки значај југоисточне Европе, за Русију дефинише не само геополитичким факторима, већ и историјском, социокултурном блискошћу руског и српског народа“³¹. С друге стране, према начину писања медија из РС-а, не примјећује се сатанизација Запада и ислама у оној мјери у којој се то дешава на супротној страни, али се без имало оклијевања преноси и пише о угледу који Путин ужива у народу,

²⁹ Биљана Милошевић, *Савремени штампани БиХ медији о Русији, Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 156.

³⁰ Радослав Гађинових, *Русија и безбједност Балкана, Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 78.

³¹ Нав. дјело, 80.

о повјерењу у Русију, када је у питању рјешавање кризе на Косову*, те се као основна вриједност издваја патриотизам³², јер је Косово и Метохија у перцепцији српског народа стожер националне самосвијести и колијевка колективног идентитета. Русија, која је православна земља, савезник српског народа кроз историју, глобална војна, финансијска и привредна сила и која је готово увијек заступала и бранила интересе Срба, међу бошњачком политичком елитом и народом је представљала пријетњу. Припадајући медији у Федерацији БиХ извјештавају о темама у вези с Русијом с наглашеним негативним дискурсом. Сарадња Русије и Балкана, или дијела Балкана, кроз оснаживање идеја о заједништву у неколико сегмената, представља *отпор глобализацији насиља*³³, која долази са Запада. У РС преовладава дијаметрално мишљење према којем је Русија истински пријатељ и савезник српског народа. И медијски иступи креирани су на јединственом ставу националног и политичког вођства који је благонаклон и пристрасан о свему што се односи на Русију и руски народ.

Литература

- Barović, Vladimir. *Medijsko izvještavanje u kriznim situacijama*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012.
- Breton, Filip. *Izmanipulisana reč*. Beograd: CLIO, 2000.
- Dejl, Žaket. *Novinarska etika – moralna odgovornost u medijima*. Beograd: Službeni glasnik, 2007.
- Ilić, Vladimir. Drugi aleksandrinski tekst o analizi sadržaja. *Sociologija*. Vol. LIV, No. 3, 2012. str. 481-500.
- Milić, Vojin. *Sociološki metod*. Beograd: Nolit, 1978.
- Poter, Džejms. *Medijska pismenost*. Beograd: MULTIMEDIA CLIO, 2008.
- Veljanovski, Rade. *Javni RTV servis u službi građana*. Beograd: CLIO, 2005.
- Vreg, Franc. *Društveno komuniciranje*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1975.
- Zvonarević, Mladen. *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Бурдије, Пјер. *Нарцисово огледало – Расправа о телевизијском новинарству*. Београд: Клио, 2000.

³² Биљана Милошевић, Савремени штампани БиХ медији о Русији, *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008)

³³ Лазо Ристић, Сарадња Русије и Балкана као отпор глобализацији насиља. *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње* (Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008), 87.

- Гађиновић, Радослав. Русија и безбједност Балкана. *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње*. Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008, стр. 61-87.
- Јевтовић, Зоран. *Јавно мишљење и политика*. Београд: Академија лепих уметности: Центар за савремену журналистику, 2003.
- Кецмановић, Ненад. *Елементи владавине*. Београд: Чигоја штампа, 2011.
- Милошевић, Биљана. Савремени штампани БиХ медији о Русији. *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње*. Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008, стр.143-165.
- Ристић, Лазо. Сарадња Русије и Балкана као отпор глобализацији насиља. *Русија и Балкан-питање безбједности и сарадње*. Београд: Институт за политичке студије Београд, 2008, стр.87-103.
- Шуваковић, Урош. *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2015.

Интернет извори

- <http://www.rts.rs/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=zZhnylprBfU>, Дневник 2, РТВ ФБиХ 08.07.2015., [12.02.2018.]
- <https://www.youtube.com/watch?v=zZhnylprBfU>, Дневник 2, РТВ ФБиХ, 08.07.2015., 12.02.2018.]
- Политика, насловна, 08. јула 2015. <http://www.politika.rs/scc/clanak/33>, [12.02.2018.]